

KISEBB KÖZLÉSEK.

Causativ *-l* a kondai vogulban. Hogy a magyarban van causativ értékű *-l* képző, azt tudjuk. Így van *asz-ik* mellett *asza-l*, *forr*: *forra-l*, *nő*: *növe-l*, stb. (l. Budenz, Ugor alaktan, 88. 89. ll.; és Simonyi, A magyar gyakorító és mozzanatos igék képzése, NyK. XVI, 241. *-l* alatt; és 255. l., <*al el* és *-lal -lel* alatt.) De hogy a magyarhoz olyan közel álló vogul nyelvnek egyik dialectusában, a kondai vogulban is van, eddig még nem vettük észre. Igaz, hogy Hunfalvy vogK. nyelvtanában (NyK. IX, 66.) azt olvassuk az *l*-ről: «Kiható jelentést is ad, mint *tepl* téved: *tepl-al* kísért, tévesztget». De az egyetlen példa, a mely itt idézve van, hibás: *tepl*-épp olyan transitivum, mint *teplal*-. Jelentésük is egyezik; csakhogy *teplal*- frequentativ alakja *tepl*-nek. Máté 19, 3: *Fariseit táplalsánel táväme*¹⁾ (Popov: *teplalsanel*) «a farizeusok kísértették őt»; és 22, 18: *típlilän aním* (P.: *teplilan*) «kísérték engem». — De mégis ki lehet mutatni olyan példáit is az *-l*-es igéképzésnek, összesen vagy nyolczat, melyekben annak causativ értéke világosan szembetűnő. Azzal, hogy mi ennek az *l*-nek az eredete, egyelőre természetesen nem törődhetünk.

Az illető igék a következők:

1. *pušm*- (P. is: *pušm*-), «gyógyúl», és *pušmel*- (P. is: *pušmel*-), «gyógyít». *pušm*-denominalis képzés *puš* «egészséges»-től. Példák: a) *pušm-ra*: Mr. 8, 25: *i täu pušmes, i pümtes uzv šoko lani*. «és meggyógyúlt, és mindent jól kezdett látni»; — b) *pušmel-ra*: M. 8, 7. *pušmelilem táväme* «meggyógyítom őt». | Mr. 3, 10: *pušmeles* «meggyógyított». | M. 15, 30; és 21, 14: *pušmelesän* «meggyógyította (őket)». | Mt. 10, 8: *pušmelän* «gyógyítsatok». | Mt. 9, 35:

¹⁾ A példákat az Ahlqvist-féle recensióból idézem.

pušmelam «meggyógyítván». — Ennek a *pušmel*-nek van aztán reflexiv *-yt*-vel képzett származéka is: *pušmelayt*- (P. is: *pušmelayt*-), «meggyógyúl, ép marad» (M. 9, 17: *jelpil orox puntlavu jelpil terimne, i pušmelayti i ton i motkar* «új bor új edénybe tétetik és megmarad az is, meg a másik is»). | Mr. 6, 56: *šoko, kotixkaret xojltalixteset täu pokäne, pušmelaytset* «mindnyájan, a kik hozzá érték [öt megérintették], meggyógyultak). — De van *pušmel*-mellett *pušmelapt*- is «gyógyít»; ez tehát, minthogy *pušmel*-vel azon jelentésű, nyilván nem causativ, hanem momentán értékű *-yt*-vel alakult (l. Budenz, Ugal. 66. 1.): M. 12, 22: *pušmelaptestä täväme* «meggyógyította őt». | M. 13, 10: *pušmelaptuxv* «meggyógyítani».

2. *šarm*- (P. is: *šarm*-), «teljesedik», és *šarmel*- (P. is): «teljesít»; *šarm*- denom. *šar* «igaz»-tól. Példák: M. 1, 22: *tonmos toko jimtes, taku šarme lattilp torimnel najt xoňo* «azért lett így, hogy megteljesedjék, a mit isten mondott volt a próféta által». | v. ö. M. 2, 15. 17. 23; 4, 14; stb. || M. 5, 33: *šarmelalen, nar mos iultsen tarim elpalt* «teljesítsd, a mi miatt isten előtt megesküdtél». — Reflexivuma: *šermelayt*- vagy *šarmelayt*- (P. mindig *šarmelayt*-) «teljesedik» (v. ö. *pušmel*-tól *pušmelayt*-): M. 13, 14: *i šarmelayti tan tärmilänelt Isaija lattilp* «és betelik rajtuk Ézsaiás szava» | M. 12, 37: *tont täku lenkätel šarmelayti* mert a maga beszédjéből (szó szerint: beszédjével) ismertetik meg igaznak» (tkp. igazzá tétetik). | M. 21, 4. *šarmelayte* «teljesedjék» | Mr. 14, 49. *šarmelaytuxv* «teljesedni».

3. Ép úgy, a mint *puš*-, *pušm*- és *pušmelayt*-, továbbá *šar*-, *šarm*- és *šarmelayt*-, állanak egymáshoz *šau*-, *šaum*- és *šaumelayt*- is. *šaum*- (P.: *šavm*-) «szaporodik» a *šau*-, *šavu* (P.: *šau*-, *šav*-, *šavu*), «sok»-tól való denominális képzés. Ettől a *šaum*-tól aztán előbb **šaumel*- «szaporít» képződött; s ennek reflexivuma megvan *šaumelayt*- (P.: *šavmelayt*-), «szaporodik» igében. Példák: M. 24, 12: *i lül šaumanä jipalt šau koles erp poli* «és a rossznak megsokasodása után sok embernek szeretete meghül» || M. 13, 12: *kon oňzi, tonkarne mikti i šaumelayti* «a kinek van, annak adatik és bővelkedik». | Mt. 25, 29: *šokiň ošpkarne mikti, i šaumelayti* «mindenkinek, a kinek van, adatik és megszorítottatik».

4. Talán nem nagy merészség tőlem, ha az adottak analogiájára magyarázom ezt is: *višmel*- (P.: *vitmel*-) «ő képmutató». Tőszónak a *veš* (P. is: *veš*), «arcz» szót veszem. Azon, hogy *veš*

e-vel való, *višmel-* (P.: *vitmel-*) meg *i* (*i*)-vel, alig akadhat fenn, a ki tudja, milyen gyakran váltakozik egymással a vogK.-ban *e*, *i* és *i*: *menmen* (M. 8, 29 és 9, 27.) és *minmīn* (M. 20, 30 és 31.) (P.: *minmen*) «kettőnket»; *es* (P. *is*), «árnyék»; stb. *veš*-ből képződött aztán **višm-* «kép látszik», és ettől való *višmel-* «(képet mutat), ő képmutató». *veš* és *višmel-* tehát úgy állanak egymáshoz, mint *puš* és *pušmel-*, *šar* és *šarmel-*, *šau* és **šaumel-*. Példák: M. 6, 2: *i tont, kun miġen torim mos, us višmelen nänküentel, kumle višmelapet varat sinagoget keurt i paul-känt, ištóp ešġinkujt tan kolesetne* «és azért, ha isten miatt adsz, ne czévéreskedjél magaddal, mint a képmutatók teszik a zsinagógákban és a falu terén, hogy megdicsértessenek az emberektől». | M. 7, 5: *višmelap* «képmutató». | M. 23, 12: *višmelapkar* «képmutató». | M. 6, 5. 16; 15, 7; 16, 3: *višmelapet* «képmutatók».

5. Egészen úgy, mint *šarm-* és *šarmlayt-* egy jelentésűek, úgy *agt-* (P. *is*: *agt-*) és *agtlayt-* (P. *is*: *agtlayt-*) mind a kettő azt jelenti: «hisz». *agt-* «hisz»-től való **agtl-*, «hivésre bír», és ettől *agtlayt-* «(hivésre bírődik), hisz». De ez az *-l* akár frequ. képző is lehet. Példák: M. 8, 13: *kumle nag agtsen, ton kojtel jimte nagnane* «a hogy hittél, úgy legyen neked». | M. 9, 28; 21, 25. 32; 24, 23; stb. || M. 9, 28: *agtlaytinä, išto am va oňžam tetme varužv?* «hiszitek-e, hogy van erőm ezeket megtenni?»

6. *tel-* (P. *is*: *tel-*), «születik, terem» és *tell* (P.: *tel-*, *teli-!*), *tel-* (P. *is*: *tel-*), *tell-* (P.: *telt-*), «szül, teremt». A példák világossá fogják tenni, hogy a «születik, terem» jelentésű intransitívum mindig *l*-en végződik, a hosszú *ll*-en végződő alakok pedig mindig transitívumok. Azon, hogy rövid *l*-re végződő transitívumokat is találni, nem ütközhetünk meg, ha tudjuk, hogy a vogK. a hosszú consonansokat meg szereti rövidíteni (v. ö. pl. vogB. *úqlqlu*, «nyolcz» és vogK. *ňolou*). *tell* helyett Ahlqvistnál egyszer ezt is találjuk: *tell-*; Popov Márkjában meg *teli-* van egyszer (4, 28: *teliitä*). De ez az utóbbi alak hibának látszik; s talán *tellitä* olvasandó helyette. Már Hunfalvy is erre javította a textusban: *telitä*; s csak lent a lap szélén jegyzi fel az eredetit. Egyébiránt feltűnő mind a két *l*-vel való alak. Talán *telt-* kell helyettük. Tekintetbe veendő legalább, hogy az Ahlqvistnál levő egyetlen *tell-* helyett csakugyan ezt találjuk Popovnál: *telt-*, a mi egyezik a vogB. *tölt*-vel, a mely ugyanazt jelenti. A P. Mr.-jában levő *teli* pedig már az *i*

miatt is hibának látszik. Ezekre a felcserélésekre az orosz írás adhatott okot. Nem kell talán említenem, hogy a transitív alakok végén levő hosszú *ll*-t a tövégi *l*-ből meg a causatív *l*-ből tartom összevontnak. Példák: *a)* az intransitív *tel*-re: *tont šokiñ jomas jivnel teli jomas urlez, os lül jivnel teli lül urlez* «azért minden jó fától jó gyümölcs terem, de rossz fától rossz gyümölcs terem». | M. 13, 32: *teli* «megnö». | M. 2, 1: *teles* «született». | M. 2, 4; 26, 24; és Mr. 13, 21: *teluxv* «születni». | Mt. 1, 1 és 18: *telim-äš* «születés». | Mr. 10, 6: *telim-äšt* «(teremtetésben), teremtésben». | M. 14, 6: *telim-kodel* «születés napja». | Mr. 6, 21: *telim-kodeletät* «születése napján». | Mt. 13, 54: *telim-matäne* «(születésföldjére) szülő földjére» | Mt. 13, 57: *telim-matüt* «szülő földjén» | Mt. 13, 6: *telimät* «növése». | Mt. 2, 2; és Mr. 11, 13: *telim* «a ki született, a mi nőtt». | Mt. 13, 32; és Mr. 4, 32: *telnä-karnel* «növénynytől»; — *b)* a transitív *tell*-, *tel*-, *tell*-re; Mr. 4, 28: *vojlen ma tellitä elolt üari* «mert a föld előbb füvet terem». | M. 3, 10; 7, 19: *tellap* «a mi (vmit) terem» | M. 13, 8: *tokar pätes jomas ma tärmülne, i teles oslüm* «néhány jó földre esett és gyümölcsöt termett» | Mt. 7, 18: *telayv* «(vmit) teremni». | Mt. 19, 4: *äü moš nan at lountalilän (!). išto elolt elimkolesme tellamkar kumme i neme joltes tinme ?* «mind-egyeddig nem olvastátok (!), hogy a teremtő kezdetben férfúnak és nőnek teremtette az embert?»

7. *tipgel*- (P.: *tepgel*-, *tipgel*-), «tévelyeg»; *tipl*- (P.: *tepl*-), «megkísért (vkit), botránkoztat, háborgat, megfog (beszédjében vkit)», és *tiplayt*- (P.: *teplayt*-), «eltéved, megbotránkozik». Az egyszerű **tip*- ige nincs meg a vogK.-ban; de megvan a vogB.-ban, a hol *tip*-nek hangzik s annyit jelent mint: «megtéved» (l. Budenz, MUGSz. 217. l.). Ettől származik egyrészt *tipgel*- «tévelyeg», másrészt a causatív *tipl*-, a mely, ha reflexivumát, a *tiplayt*- igét tekintjük, annyit is tehet mint: «téveszt». De ebben a jelentésben nem fordul elő. Valóban használatos jelentései pedig oly eltérők ettől a deducált jelentéstől, hogy talán nem lesz szükségtelen azok összeférhetését egy kissé megvilágosítanom. «Megkísérteni vkit» így magyarázható: «vkinek (erkölcsi) tévedésbe ejtését megpróbálni, vkit megtéveszteni akarni». Hogy a botránkoztatás fogalma is összefér a «megtévesztés»-ével, legjobb bizonyítékát nyeri abban, hogy *tiplayt*- azt is jelenti: «eltéved», meg azt is: «megbotránkozik». «Botránkoztatni» egyébiránt egyrészt aynyi mint:

«vkit megkisértéssel (erkölcsi tévedésbe ejteni a karással) bosszantani»; másrészt annyi mint: «vkit azzal bosszantani, hogy erkölcsi tévedést láttatunk vele (botránkozást okozni)». Mind a kettő tehát annyi mint: «tévedéssel illetni». Hogy a «botránkoztatás» fogalma könnyen fejlődhetik ki a «rosszá tevés»-nek (s így még jobban visszamenve az «erkölcsi megtévesztés»-nek) fogalmából, arra jó példa a német *ärgern*, a mely ma közönségesen annyi mint «bosszantani, botránkoztatni»; de régi és eredeti jelentése: «rosszabbítani» (az *arg* «igen rossz» szótól). (L. Grimm, Deutsches Wörterbuch.) A «háborgatás» sem ellenkezik a «tévesztés» fogalmával. «Vkit háborgatni annyi mint: «okozni, hogy valaki foglalkozásától (rövidebb v. hosszabb időre) eltereltessék (pl. beszéd, faggatás, stb. által)». És ha a *típl-* igét még a «(beszédjében való) megfogás» értelmében is találjuk, az sem okozhat nagy nehézséget. «Vkit beszédjében megfogni» a. m. «vkit furfangos kérdések s más efféle által olyan nyilatkozatra bírni, a mely az illetőre nézve hiba, tévedés volt, mert kárát okozza»; röviden tehát a. m. «tévedésbe ejteni».

Következzenek már most a példák: a) *típgel*-re: M. 22, 29: *Jisus tanane pari laves: típgelinä, kuorin i torim lavim-äšne kaštal* «Jézus azt felelte nekik: tévelyegtek, mert az írást és isten parancsolatát nem ismeritek» | Mr. 12, 24 és 27: *típgelinä* «tévelyegtek». || b) *típl*-re: Mt. 18, 6: *os kon típlitä äkükarne te viškaretnel, anim šušpetnel, tonkarne jomasnuv olni, kun* «de a ki botránkoztatja egyiket ezen kicsinyek közül, a kik reám tekintenek, annak jobb volna, ha...» | M. 22, 18: *os Jisus, tan kajerän kanžim, laves: nar típlilän anim, licemëret!* «de Jézus, ismervén az ő álnokságukat, azt mondta: mit kisértgettek engem, képmutatók!» | M. 26, 10: *narne típlilän te neme?* «minek háborgatjátok ezt a nőt?» | M. 18, 7: *típlanä-äcetnel* «botránkoztatások miatt». — *típlanä-äcetne* «botránkoztatásoknak». — *típlanä-äs* «botránkoztatás». | M. 22, 15: *tonsiwvt meneset Fariseit i latkatsset matsir amelel típlayv täväme lenkün keurt* «akkor elmentek a farizéusok és tanácskoztak, minő módon fogják meg szavaiban». — Egy ízben előfordúl a *típl*-nek egy frequentativuma is: *típtal-* (P.: *teplal*), «kisért»: M. 19, 3: *i jomim täu eltä-palne, Fariseit típlalsänel täväme, i latset täväne* «és hozzá menvén, a farizéusok kisértették és azt mondták neki». — Végre van *típl*-nek egy reflexivuma: *típlayt-* (P.: *teplayt-*) «téved,

botránkozik»; és ettől való *tiplaytal-* (P.: *teplaytal-*) = **tiplayt* + *tal*, «a ki, a mi el nem tévedt». M. 18, 13: *šagti tâu mosä äriñuv ati-pil ontolsat ontolou tiplaytalkaret moš* «jobban örült rajta, mint a kilenczvenkilencz el nem tévedetten». | M. 24, 10: *i tonsiuvt šaukaret tiplaytat* «és akkor sokan megbotránkoznak».

8. *tu-* (P. is *tu-*) «bemegey», és *tul-* (P. is: *tul-*), «befogad». Hogy egy «befogad» jelentésű ige csakugyan causativuma lehet egy «bemegey» jelentésűnek, azt nem kell külön bizonyítanom. Ezen két ige egybetartozása annál valószínűbbnek látszik, mert *tu-*, a mely pedig igen sokszor fordul elő, mindig azt jelenti: «bemegey», *tul-* pedig, a mellyel szintén sokszor találkozunk, mindig ezt: «befogad». Az az igen kevés példa, a hol némileg módosult jelentés áll előttünk, a következő: M. 8, 8: *at jorelam, istop nag tusen am küälimne* «nem vagyok méltó, hogy az én házamba jöjj». (tehát «bejönni») | M. 12, 38: *tonsiuvt äkü-materet nepék-kašpetnel i Fariseitnel, lekilne tum, lauset* «akkor némelyek az írástudók és a farizéusok közül felelvén (a beszédbe bemenvén), azt mondták». | M. 28, 15: *i tus ton lex Judeit kalne äi moš* «és a zsidók közé ment az a beszéd mind a mai napig». || M. 6, 13: *i ul tulen manou kiräkne* «és ne vigy minket a kísértetbe» (tehát «bevisz»). — A közönséges jelentésre példák:

a) *tu-ra*: M. 2, 11: *küälne tum kotsänel ea-pürme* «bemenvén a házba megtalálták a gyermeket». | M. 5, 20; 6, 6; 7, 21; 8, 5; stb. — Szintén «bemegey» jelentésű a *tu-* igének *nt*-vel képzett frequentativuma: *tujent-* (P.: *tujent-* és *tujant-*): Mr. 10, 33: *man tujentou Ijerusalimne* «Jeruzsálembe megyünk». | Mr. 7, 18: *tujentanäkar* «a mi bemegey». — Más származéka: *tuttel-* (P.: *tutel-*): M. 7, 13: *tuttelän märim avetnel* «menjete be a szoros kapukon». | Mr. 9, 25: *tuttelen* «menj be». | Mr. 4, 19: *tuttelapkaret* «a melyek bemennek».

b) *tul-ra*: Mr. 9, 37: *kon tuli äkü te vičetnel am namimnel, tonkar anim tulitü; os kon anim tulitü, ati pil anim tulitü, os anim kietimkarme* «a ki e kicsinyek közül egyet befogad az én nevemben, az engem fogad be; és a ki engem befogad, nem engem fogad be, hanem azt, a ki engem küldött». | Mt. 18, 5 (kétszer): *tulitü* «befogadja». | M. 10, 14; és Mr. 6, 11: *tulgän* «befogadja (öket)». | M. 6, 13: *tulen* «vigy (be)». (L. fent.) | Mt. 25, 45 és 43: *tuleslän* «befogadtátok». — Szintén «befogad» jelentésű a frequentativ

képzésű *tulil-* (P. is: *tulil-*): M. 10, 40: *nanin tulilapkar anim tulilitä*; *os anim tulilapkar anim kietimkarme tulilitä* «a ki titeket befogad, engem fogad be; és a ki engem befogad, azt fogadja be, a ki engem küldött» | Mt. 25, 38: *tulileslou* «befogadtuk» | M. 25, 36: *tulileslän* «befogadtátok». | Mt. 10, 41 (kétszer): *tulilapkar* «befogadó».

Úgy tartom, eléggé világos, hogy *tu-* és *tul-* egybetartozhatik, természetesen csak úgy, ha van causativ *-l*, a melyre pedig kétségbe vonhatatlan példákat találtunk. De nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy hogy a *tul-*-nak eddig más etymológiája dívott (l. Budenz, MUGSz. 137, l., *hoz* alatt). Van t. i. az osztB.-ban egy «hoz, visz, (ide) vezet» jelentésű *tu-* ige, a melynek frequentativuma *tuvila-* ugyanazt jelenti. S ez utóbbival könnyen egyeztethető a vogB. *tül-*, *tuol-*, «hoz (er bringt ins haus)» és a vogK. *tul-*. Kérdés már most, e két etymologia közül melyik valószínűbb. Látva, hogy *tu-* és *tul-* a befelé haladásnak specialis momentumában egyeznek, hajlandó volnék a *tul-*-t a vogK. *tu-*-hoz kapcsolni. Figyelembe veendő az is, hogy, úgy látszik, a vogB. *tü-*, *tuol-*-nak is hasonló a jelentése a vogK. *tul-*-éhoz: «hoz (er bringt ins haus)».

9. *ponšl-*. Ennek csak egy példája van: M. 7, 28: *ponšlesän te leňket* (P.: *ponšlesan tä lanšet*), «elvégezte ezeket a beszédeket». Ez a *ponšl-* egy *ponš-* igétől származik, a melynek vogB. megfelelőjéül Hunfalvy NyK. IX, 168. ezt hozza fel: «*panšém* befejeződöm»; ezen ige vogB. causativumául pedig ugyanott ezt említi: «*panštém* befejezek, végzek»; és ezzel a *panštém*-val egynek tarthatjuk talán azt a *panštēm* igét is, a melyet Hunf. ugyanazon a lapon, de más ige alatt hoz fel a vogB.-ból «nemzek» jelentéssel.

A vogK. *ponš-*-ot «végez, érik» jelentéssel említi H. a NyK. X, 312. l.; de csak egy példáját idézi; s ebből csak az «érik» jelentés vonható le. De ezen kívül előfordul a *ponš-* ige még kétszer: egyszer csak Ahlqvist recensiójában, egyszer meg A.-nál és Popovnál közösen.

A példák: a) Mr. 5, 29: *ponšes tau kelp-nignä-äcä* (P.: *ponšes tau kelp migne [nigne] ašä*) «befejeződött v. megszűnt az ő vér-folyása [tkp. vérmutatkozása]». — b) Mr. 4, 29: *ponši urlex* (P. is így). Károli G. ugyanezt így mondja: «a' gabonának gyömoltee megmutatja magát». De jobb lesz Hunfalvy P. fordítását elfogadnunk:

«érik a' gyümölcs»; csak az «érik» helyett lehetne inkább azt mondani: «megérik», a mennyiben ez jobban egyezik a vogB. *panš*-nak és a vogK. *ponš*- másik két példájának perfectiv jelentésével. A *ponš*- ige «megérik» jelentésére nézve tekintetbe vehető, hogy Hunf. az oszTB.-ból is említ egy «érik» jelentésű *ponš*- igét (NyK. XI.). Ugyanitt említi a vog.-ból ezt: «*panš-uhv, panš-ungve* érni, fölni». Arra nézve, hogy egynek tartandó-e az «érik, föl» jelentésű *panš*- a «befejeződik» jelentésű *panš*-val, figyelembe vehető a német *gar*, a mely eredeti «bereit, fertig, ganz» stb. jelentése mellett ma igen közönségesen azt is jelenti: «fertig gekocht» (Grimm, Deutsch. Wörterbuch).

c) Mr. 4, 39: *jal-ponšiltetü votme, i lattes sarišne: sital, ponš-šen*. Károli G. ezt így adja: «megdorgálá a' szelet, és monda a' tengernek: Hallgass, némulj meg!» De a vogul szöveget híven így kell fordítani: «megszüntette a szelet és (azt) mondta a tengernek: szűnjél meg (t. i. háborogni)». Az oroszban így van: «megtiltott (запретилъ) a szélnek» és «állj el, szűnjél meg (перестань)».

d) Egynek tartható talán a *ponš*- igével egy *poš*- ige is, a mely csak M. 27, 31-ben található: *poššänel*. A szó alakjabeli különbség legalább nem okozhat nehézséget: *poššänel* úgy áll a *ponši*-hoz, mint *kaššänel* «írták» (M. 27, 37.) a *kašši*- «ír»-hoz, (M. 2, 5.). Az egész mondat így hangzik: *kun poššänel nártelam távame* (P.: *χun nártelam poššanel tavame*), Kár. G. szerint: «mikor eléggé tsúfolták volna». Hunf. a *poš*- igét a magy «csúfol» igével magyarázza, de kérdő jelt tesz a fordítás mellé. Összefüggésbe hozza továbbá a *pošil*- (A.: *pošil*-) «hajt» igével. Az egész mondatot pedig így fordítja: «midőn megcsúfolták őtet» (NyK. IX. Szótár, 169. l.). A *nártelam*-ot nem fordítja és pontokat tesz helyébe. A szótárnak azon a helyén, a hol a *nártel*-t külön említi, szintén nem kíséri ezt a szót fordítással, hanem kérdő jelt tesz melléje. Én hajlandó vagyok az egészet így fordítani: «midőn őt csúfolva végeztek (véget értek)», a *nártel*-nek adván a «csúfol» jelentést; v. ö. oszTB. (Ahlq.) *navrē*- «verläumden, schmähēn». A *ponš*- igében tehát ki van fejezve az «eléggé» határozó, vagy az orosz *наругались*-beli *на* praefixumnak szintilyen értéke.

De a *ponš*- ige *ponšl*- causativumán kívül találni még három igét, a melyek több-kevesebb valószínűséggel szintén a *ponš*- igénk causativumainak tekinthetők. Ilyen először a *ponšt*- ige, a mely a

causativumok közönséges képzőjével, *t*-vel van képezve; ilyen továbbá *ponšilt*-, a melynek *-lt* a caus. képzője; s ilyen végre *poštl*-, a mely, ha igazán származéka a mi *ponš*- igénknek, egy nem igen használatos, de azért lehetséges caus. *tl*-vel van képezve. Lássuk ezeket az igéket egyenkint.

a) *ponšt*- vagy *pošt*-. Közönséges jelentése «nemz»; ezen kívül egyszer a. m. «szül»; s egy ízben egyszerűen csak azt jelenti: «csinál» ebben a kifejezésben: *mir-ponštapet* «béke-csinálók», a mit Hunf. így fordít: «béke nemzőji», a mi szintén lehetséges. Ha ezt a *ponšt*- igét a *ponš*-tól származtatjuk, a «csinál» jelentést kell eredetibbnek tartanunk, a mely egy még régebb «megcsinál, elvégez» jelentésre vezetendő vissza. Példák: M. 1, 2—16 (sokszor): *ponš-testä* «nemzette» | M. 5, 9: *mir-ponštapet* (P.: *mir poštapet*). Kár. G. ezt így mondja: «a' békességre igyekezők»; Hunf. meg így fordítja: «a' béke nemzőji». Én legalkalmasabbnak tartom ennek egy oly fordítását, a mely a finn új-testamentomnak illető helyével is egyezik: *rauhan tekijät* (béke-csinálók); egyébiránt az oroszban: *миро-творцы* = békecsinálók, -szerzők. M. 11, 11: *net poštamkarretnel* (P.: *net poštam çaretnel*) «az asszonyok szülöttei közül».

2. *ponšilt*-. Egyetlen példája: Mr. 4, 39: *jal ponšilttestä votme, i lattes sarišne: sital, ponšen* (lásd fent); *i tauventes vot, i jimtes jäni tauvet* «csendesedett a szél és lett nagy csendesség». A *jal-ponšilt* legalább nem igen látszik elválaszthatónak a néhány szóval később következő *ponš*-tól.

3. *poštl*-. Hunf. ezt a szót NyK. IX, 169. így értelmezi: «eltörteni, elrontani, felforgatni»; X, 313. így: «törteni, rontani rövidíteni». Amott tehát csupa perfectiv jelentést ad; utóbb meg csupán durativ értelmezéseket. Látni fogjuk, hogy ezen ige előfordulásának helyeire legjobban illik a perfectiv jelentés. Egyszermind pedig mindenütt applicálható a «megszüntet» jelentés, a mely synonymuma a «befejez»-nek. Példái: Mr. 13, 20: *kun bi... at poštesän ton kodelet* (P.: *çun bi... at poštesän ton çotelit*), Kár. G.: «ha meg nem rövidítette volna azokat a' napokat». Mi talán így mondhatnók: «ha meg nem szüntette volna azokat a napokat, ha végüket nem szakasztotta volna azoknak a napoknak». | Mr. 13, 20 (a vers végén): *poštesän ton kodelet* (P.: *poštesän ton çotelit*), Kár. G.: «megrövidítette azokat a' napokat», mi inkább: «megszüntette azokat a napokat». | M. 5, 17 (Popov): *am jejssem*

poštlaxv zakon amne najtet; *am poštlaxv at jejssem*, Kár. G.: «jöttem a' törvénynek és prófétáknak eltörlésekre. Nem jöttem hogy eltörljem»; és mi inkább így mondhatnók: «én jöttem megszüntetni a törvényt vagy a prófétákat; én megszüntetni nem jöttem».

Itt megemlíthető, hogy Popovnál egy helyen (Mt. 3, 9.) *pellaxv* áll a közönséges *peltaxv*, «változtatni» helyett, a melyet azonban csak egyszeri előfordulásánál fogva Hunfalvy már a textusban *peltaxv*-ra változtatott; s csak lent a lap szélén jegyzi meg, mi áll az eredetiben. Nem lehetetlen ugyan, hogy csakugyan sajtóhibával van dolgunk; (Ahlqvistnál az illető helyen *peltaxv* áll). De megvan annak is a lehetősége, hogy *pell-* úgy áll *pell-* mellett, mint *telt-* mellett *tell-*; *pelt-* úgysis egy **pell-*, «változik» ige causativumának tekinthető.

Megemlítem végre azt is, hogy Hunfalvy a NyK. IX. kötetében levő vogK. szótárának 54. lapján *chal* alatt a következő vogB. igéket idézi: «*kali* hasad, *kalilém* hasítok». E szerint a vogB.-ban is volna causativ *-l*!

Ha visszapillantunk a felsorolt causativumok képzésére, a következőket vehetjük észre:

1. A causativ *l* vagy közvetlenül jár az igének rövidebb, azaz a tövégi rövid vocalis nélkül való tövéhez, vagy pedig *el* alakban; és pedig úgy, hogy néha egy és ugyanazon ige a képzésnek mind a két módját is feltünteti. Látván, hogy az említett *e* el is maradhat, alig tarthatjuk azt másnak, mint az igető rövid végvocalisának. (*pušmel-*, *šarmel-* [*šarmelaxt-* és *šarmlaxt-*], *šaumelaxt-* [*de šaumanü*], *višmel-*, *agtlaxt-*, *típl-*, *tul-*, *tell-* [*tel-* és *tell-*], *ponšl-* és *pell-*.)

2. Ha egy *l*-végű causativumtól új szó származik, az új képző előtt (*tulil-* kivételével) mindig *a* vocalis áll: *a*) frequentativ *l*-vel: *típlal-*; de *tulil-*. — *b*) momentán *pt*-vel: *pušmelapt-*; — *c*) reflexiv *x*t-vel: *pušmelaxt-*, *šarmelaxt-* vagy *šarmlaxt-*, *šaumelaxt-*, *agtlaxt-*, *típlaxt-*; — *d*) az infinitivus *xv* képzőjével: *típlaxv*, *tela_{xv}* (de *teluxv* az intransitiv *tel-*től), és *pellaxv-*; — *e*) *nä* deverbális nomenképzővel: *típlanü* (de *tel_{nü}* az intransitiv *tel-*től); — *f*) *p* deverbális nomenképzővel: *višmelap*, *tellap*; — *g*) *m* deverbális nomenképzővel: *pušmelam*, *tellam* (de *tel_m* az intransitiv *tel-*től).

VASVERŐ RAIMUND.

Momentán *-p* a finn nyelvben. A momentán *-p* (*b*) igeképzőnek nyomát találjuk még a finnben is a reflexiv *<u* képzőnek bővebb *-pu* (*-bu*) társában, s valószínűleg az *<ut* (*<utta*) causativ képzőben is (lásd: Ugor Alaktan, 67. l.).

Egy ilyen nyomot sejtetnek velünk továbbá egyes *-pea* (**-beda*) végű névszók (melléknévek). Az *-ea*, *-eä* végű melléknévek tudvalevőleg eredetibb **-eda*, **-edä* alakúakra vihetők vissza, melyekben a *-da*, *-dä* nomen verbale (n. agentis) képző. Föl is tüntetik még az eredetibb alakot egyes finn dialectusok és rokon nyelvek, pl.

finnS. *heleä* = finnE. *heleda* | finnS. *korkea* = finnVp. *korged* | S. *lapia* = Vp. *labid* | S. *oikea* = finnVp. *oiged*, E. *oige*, gen. *oigeda* (mordE. *viede*, mordM. *vidü*, *vide*) | S. *sakea* = E. *sageda-ste* (lpF. *suokkad*) | S. *valkea* = Vp. *valged* (lpF. *vielgad*) | S. *selkeä* = finnL. *šeld* (lpS. *čälget*) | S. *rohkea* = lpF. *roakkad* | S. *häpeä* = lpE. *čapped* (MUGSz. 350. l.) | S. *pimeä* = Vp. *pimed*, L. *pimid* (zürj. *pemid*) | finnS. *kalpea* = zürj. *kelid*. — A lapp nyelvből magából álljanak itt a következők: lpF. *čappad*, lpS. *čappet*, lpE. *čapped* = f. *häpeä* | lpF. *vielgad*, S. *velket* = f. *valkea* | lpF. *šälgad*, lpS. *čälget* = f. *selkeä* | lpF. *suokkad*, lpS. *suoket* = f. *sakea*. — Egészen világos a *-da* képző functiója a következő példákban: lpS. *čake*-helyet engedni: *čaket* szerény | lpS. *kike* fényleni: *kiked* fényes.

E szerint a f. *valkea*, *selkeä*, *sakea* stb. alakok eredeti **valgeda*, *selgedä*, *sageda* helyett valók, melyek nomen verbale alakjuknál fogva (*-da*) **valge-*, **selge-*, **sage-* igetőkre utalnak (v. ö. MUGSz.). — Következőleg effélék, mint: *vilpeä*, *hempeä*, *kalpea*, *lempeä* szintén eredeti **vilpe-*, **hempe-*, **kalpe-*, **lempe-* igetőkre utalnak. Szembetűnő ezeknek *-pe* végzetük, mely képzőnek mutatkozik, s első tekintetre az ugor momentán (intensiv) *-p* (*b*) igeképzőre emlékeztet.

A következőkben megkísértem a *-pea*, *-peä* végű nomen verbale alakokat igékre visszavezetni, s a bennök rejlő ugor *-p* momentán igeképzőt kimutatni.

1. *suopa* (**suobeda*) wohlwollend, mild. — Nomen verbale alakjánál fogva (*-da*) eredeti *suope* (**suobe-*) igére utal, mely a finnS. *suo-* «gönnen» igéhez csatlakozik. — finnE. *sövi*- gönnen, wünschen (UgAl. 95. l.).

2. *soipea* (**soibeda*) enyhe, langyos. — V. ö. f. *suoja* langyos, lágymeleg; enyhe idő (finnE. *söja*, *soja* warm, wärme).

Első tekintetre hajlandók vagyunk a *suoiea* és *soipea* nomen verbalékat egynek tartani, a mi épen nem volna lehetetlen; de mégis a jelentés finomabb árnyéklata jobban illik a *suoja*-ból kifejthető **suo*- igéhez. Külömben Budenz a két igét azonosnak tartja. MUGSz. 188. l.

3. *lempeä* (**lembedä*) kegyes, szende. — V. ö. *leimu* flamme, láng; *leimu*- lángolni; *leimaa*- lángolni, lobogni, villámlani; *leimahta*- megvillanni, föllángolni; *leimahta*- id. A föltételes **lembe*- igető *lem*- (**lême*-) alapigére utal, melyet világosan meg is találunk a *leimu* és *leimahta*- alakokban. Maga a *lem*- v. *lēm*- eredetibb *lei-m*-, *loi-m*- (nom. verb. *loimu*) helyett való az ugor *l_g*- «splendere, lucere» alapigétől, intensív értékű *-m* képzővel (MUGSz. 680. l.)

4. *leppeä*- (**leppedä*) kegyes, szelíd, szende. — V. ö. *lempeä*.

5. *vilpeä* (**vilbedä*) hűvös, fsiss. — V. ö. f. *vilu* hideg, fagy; a fölvehető **vilbe*- igető *vil*- (**vile*-) alapigére utal («hűlni, fagyni»), mely megvan a *vilu* nomen actionis alakú (<u) névszóban.

6. *hempeä* (**hembedä*) puha, érzékeny, kényes, kéjes. — V. ö. f. *hento*- vékony, gyenge, hajlítható; lágyszívű, szelíd; — *hento*- v. *hentoa*- rávehetni magát vmire. — A fölvehető *hembe*- igető **heme*- (**heme*-), talán «hajlani» jelentésű alapigére utal, melyet a finn *hento*-ban vélek föltalálni. Nézetem szerint t. i. *hento* nomen verbale egy *henta*- v. *henda*- (e h. *hemda*-) igétől, s ez az ige *-da* képzővel volna.

7. *kalpea* (**kalbeda*) halvány, sápadt. — V. ö. zürj. *kelid* pallidus és m. *halovány*; v. ö. MUGSz. 105. 106. l. az ugor *kl*- «lux, lucere» alapszónak egyéb kimutatását. A finn (*kalbeda*) tehát így taglalódik: *kal-be-da*, eredeti jelentése «albus, albicans».

Kevesebb bizonyossággal fejthetők meg a következők:

8. *lappea* (**lappeda*) lapos (latus et planus); v. ö. *lappa* lamella latior; *lappio* flache seite; *lappi* id. | finnE. *lapp* flach; *lappa*-flach machen; — *laba* fläche || cserM. *lapa* palma manus || mord. *laba*: *käd-lapa* handfläche. — A MUGSz. hangerősbuléssel **lape-da* helyett valónak magyarázza. Azomban nem lehetetlen, hogy már a momentán *-p* is benne rejlik (v. ö. E. *laba*) s hogy a fölvehető **lappe*- igető *lap*- v. *labe*- alapszóra utal, melyet a magy. *lapály*, *lapít*-, *lapúl*- alakokban is föl ismerhetünk.

9. *suppea* (**suppeda*) compressus, coarctatus, angustus; *suppu*: on *supusa* est coarctatus. A MUGSz. itt is hangerősbülést lát. A finn *suppu* nom. actionis (<u), s így a **suppe*- igető *sup-* (**sube-*) alapigére utalhat.

10. *sippeä* (**sippedä*) serény, gyors, fürge. — V. ö. f. *sipaa*-hirtelen mozdulatot tenni, surranni; *sipaise-* mom.; *sivahta-* id. — A *sippeä*-nek változata, s helyett *h*-val: *hippeä* (**hippedä*) fürge, eleven.

Szintígy fejthető ki az ugor *-m* momentán (intensív) igeképző egyes *-mea* (*-meda*) végű névszókból:

1. *tyrmeä* rigidus, vix flebilis. — V. ö. f. *tyrettä-* sistere, cohibere (fluxum sanguinis), impedire (cursum); *tyrey-*, *tyrehty-* *sisti*, cohiberi, cessare (a fluxu); l. MUGSz. 249. (m. *dermed-*).

2. *pehmeä* mollis; ebből **pegmedä*, ug. *p:g-* (*p.g-*) alapigétől; l. MUGSz. 447.

3. *pimeä* obscurus, tenebrosus = zürj. *pemid*, votj. *pejmit*, *peimüt* id. A votj. *peimüt* és *pejmit* eredetibb *pelmüt*-re utal, s így a f. *pimedä* lehet e h. való: **pilmedä*; az ebbeli *pil-* pedig f. *piile-* (*püle-*) se occultare igéhez fogható; l. MUGSz. 500.

4. *hirveä*- horrendus, atrox, dirus; — f. *hirvi-* horrere; *hirmu* terror, horror || osztB. *serim-* sich verwundern, staunen (**hir-me-*: *ser-mä*) || cser. *ser-* irasci (v. ö. magy. *ször-nyü* és *szere-t*). MUGSz. 313. l.

5. *röhmeä*- nehézkes, ügyetlen; — f. *röhöttä-* nyujtózkodni, heverni || zürj. *ram* still, ruhig || osztB. *rom* id.; — **rög-me-dä*; v. ö. magy. *renyhe*: **rehnye*; MUGSz. 655. l.

6. *virmeä* tüzes, fürge, gyors; — f. *vireä* élénk, fürge; *virkeä* (*virgedä*) id. — *vire-*, *virge-* e h. *vigre-* alapigétől; MUGSz. 853. l.

STEUER J.